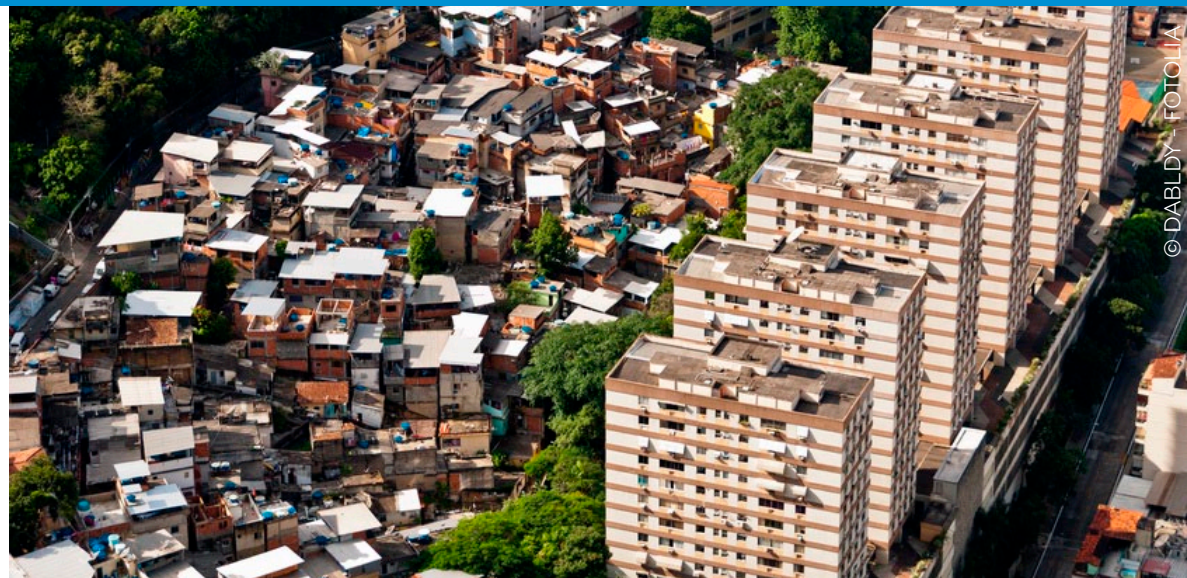

Zijn westerse ngo's een restant van het aloude imperialisme in het Zuiden? Houden humanitaire organisaties er een neokoloniale visie op hulpverlening op na? En wat zou de lokale bevolking eigenlijk zelf vinden van wat er allemaal op hun grondgebied gebeurt? Moeten we de hulpverlening 'ontwestersen'?

Ngo's op de rand van het imperialisme

“Hulporganisaties daar waren erg zelfvoldaan over hun aanwezigheid. Ze voelden zich op hun manier een soort weldoeners.”

In wat volgt, hebben we het niet over alle ngo's. De wereld van de ngo's is complex en bestaat uit ontelbare organisaties van verschillende grootte, met uiteenlopende doelstellingen en werkwijzen. Veel van die organisaties hebben de laatste jaren een grote evolutie doorgemaakt: *ownership*, participatie en *empowerment* zijn sleutelwoorden geworden en acties op het terrein worden uitgedacht in samenspraak met de betrokkenen. Die ngo's onderhouden goede relaties met de lokale bevolking, die volledig betrokken is bij hun projecten. De bedenkingen die we hieronder formuleren hebben vooral betrekking op de grote ngo's – overwegend medische. Zij blijven doordrongen van een westerse vi-

Ontwikkelingshulp in historisch perspectief

Voor afrikanist Göran Hydén¹ is een van de grootste problemen van de hedendaagse humanitaire hulpverlening dat ze het historisch perspectief uit het oog verloren is, dat vroeger wel door ontwikkelingsorganisaties erkend werd en dat een gecontextualiseerde aanpak toeliet. In plaats daarvan werd er steeds meer ingezet op onmiddellijk tastbare resultaten, op het zomaar *droppen* van hulp. “De eerste theorieën (over ontwikkeling) vertrokken van het principe dat de hervorming van de productiekrachten een

eerste vereiste was om te kunnen ontwikkelen. In de jaren 70 bijvoorbeeld zette de strijd tegen armoede vooral in op een herverdeling van middelen. Deze theorieën aanvaardden dat ontwikkeling een langzaam proces van sociale verandering was, dat bovendien niet lineair verliep.” Hydén vervolgt: “Hedendaagse analyses van de ontwikkelingssituatie vergelijken alle landen op dit eigenste ogenblik en lijken te verwachten dat iedereen hier en nu tot hetzelfde in staat is. Ontwikkeling is gereduceerd tot een aantal indicatoren zonder context. Dat leidt onvermijdelijk tot onrealistische doelstellingen, tot onnodige druk op de ontvangers van de hulp en tot grote teleurstellingen als het verhoopte resultaat uitblijft.”

¹ *Foreign Aid: What Happened to Development?*, Göran Hydén, in *Danish Foreign Policy Yearbook*, Danish Institute for International Studies, 2011, pp. 130-155

“De partners in het Zuiden lijden onder de dictaten van de ngo's uit het Noorden. Het Noorden heeft financiële middelen, het Noorden heeft geloofwaardigheid, het Noorden is aan het woord op internationale fora.”

© KASTO - FOTOLIA

Rony Brauman

sie op humanitaire hulp en zijn daarom doelwit van scherpe kritiek, die koren op de molen is van het antiwesterse discours van sommigen.

Westerse superhelden

Voor Michel Galy, een van de bestuursleden van *Action contre la Faim*, die hier voor eigen rekening spreekt, wordt die westerse visie gekenmerkt door het concept van 'vooruitgang' als iets wat, volgens sommige spelers binnen de humanitaire hulp, alleen bereikt kan worden met hun medewerking en die alleen kan leiden tot hun samenlevingsmodel. Hij vertelt wat hij meemaakte in Madagaskar: “De hulporganisaties daar waren erg zelfvoldaan over hun aanwezigheid. Als jonge westerlingen dachten ze dat ze de Malagassiërs iets bijbrachten wat hun eigen samenleving hun niet kon bieden. Ze voelden zich een soort weldoeners op hun niveau.” Volgens Rony Brauman, voormalig voorzitter van AZG Frankrijk (1982-1994) en tegenwoordig onderzoeksdirecteur van de

Stichting AZG, is een dergelijke idealistische visie op hulpverlening een logisch gevolg van de ontwikkelingsideologie zelf. “Het woord *ontwikkeling* is altijd gebruikt in een context van *achterstand inhalen*. Landen moeten in snel tempo *ontwikkeld* worden om aan te kunnen sluiten bij onze vooruitgang. De weg die daarbij gevolgd wordt, en het doel waarnaar gestreefd wordt, worden van buitenaf opgelegd.” Philippe De Leener (zie kader 3), voorzitter van Inter-Mondes België, noemt dat het ‘paradoxale gebod van het anders-zijn’: “Alles wat wij als goed ervaren hebben, alles wat wij voor onze eigen samenleving als vooruitgang beschouwen, vooral op gebied van mensenrechten, willen we opleggen aan de anderen. We zeggen wel dat we hun lokale gebruiken fantastisch vinden, maar tegelijkertijd moedigen we hen aan om er zo snel mogelijk vanaf te stappen en leggen we hen uit hoe het beter kan. We dringen hen een ideaal op dat we zelf niet eens kunnen waarmaken.”

Humanitaire getto's

Dergelijke hulpverleners sluiten zichzelf trouwens maar al te vaak buiten uit de

wereld waarin ze worden geacht zich te integreren. Na het werk zoeken ze elkaars gezelschap op, ze wonen naast elkaar, gaan samen op café, maken uitstapjes onder blanke. De lokale bevolking ziet met lede ogen aan hoe er *humanitaire getto's* ontstaan. En ja, soms spelen er veiligheidsoverwegingen mee bij het ontstaan van deze gesloten gemeenschappen, maar ook als het gevaar geweken is, blijven ze bestaan. Dat leidt soms tot absurde en contraproductieve situaties. Michel Galy zegt over zijn verblijf in Haïti: “Er zijn daar ngo’s die overdreven voorzorgsmaatregelen hanteren, alsof het oorlog is, vooral in de wijken van *Cité Soleil*. Hulpverleners moeten de hele dag per telefoon doorgeven waar ze precies zijn. Ze moeten te allen tijde minstens met twee zijn en mogen geen tas bij zich dragen. Haïti is getroffen door een vreselijke aardbeving, maar het is geen oorlogsgebied. Het gevolg van deze absurde regels is dat westerse hulpverleners in geïsoleerde forten leven.”

Een wit leger

Los daarvan is het voor veel westerse hulpverleners een natuurlijke reflex om elkaar op te zoeken, legt Philippe Ryfman uit. Hij is onderwijscoördinator van de afdeling Ngo en Ontwikkelingssamenwerking

van het departement Politieke en Sociale Wetenschappen aan de Sorbonne. “Het is normaal dat hulpverleners elkaar opzoeken. Het zijn collega’s, ze hebben gemeenschappelijke interesses. En bovendien zijn ze erg mobiel: ze komen elkaar telkens opnieuw tegen, op verschillende plaatsen. Dat scheidt een band.” Ook Michel Galy¹ komt tot die conclusie: “Het milieu van de hulporganisaties is een professioneel universum dat tegelijkertijd grote samenhang en grote versnippering vertoont: het gaat in totaal om 300 000 personen in de hele wereld, voor ¾ westerlingen, die hetzelfde werk doen, min of meer dezelfde opleiding genoten hebben... De waarden en de concrete projecten van de ngo’s verschillen natuurlijk wel van elkaar, maar in de praktijk zie je toch een bepaalde *habitus* opduiken, waarvan de stoere 4x4 misschien wel het meest in het oog springende symbool vormt, maar die op sociaal gebied (*guest houses* met sateliettelefoons, laptops in restaurants of nachtclubs...) te vergelijken valt met die van de *expats* of *VN-medewerkers*, met wie iedere humanitaire hulpverlener eerst een haat-liefdeverhouding heeft, voor hij

¹ *Quel sahel pour les humanitaires* Michel Galy, in *Grotius International*, juli 2013

er zich in sommige gevallen bij aansluit...”. Sommige hulporganisaties zouden een soort *wit leger* vormen, dat geen voeling heeft met de plaatselijke realiteit. Michel Galy vindt dat ze (met ze doelt hij vooral op de grote medische ngo's) zich in het Zuiden als cowboys gedragen, die zonder veel aandacht voor de plaatselijke context hulp komen verlenen op basis van hun eigen eenzijdige definitie daarvan. Het is een van de mistoestanden die Léon Koungou aanklaagt. Hij is onderzoeker aan het departement Politieke Wetenschappen van de FUNDP (Namen) en gespecialiseerd in internationale relaties en strategie. Ook hij wijst de grote medische ngo's met de vinger: “Veel westerse ngo's zijn overmatig gecentraliseerd. Ik denk aan *Médecins du Monde*, die hun acties ver van het terrein uitdenken, in de westerse hoofdsteden. De ngo's stuurt daarop hulpverleners ter plaatse die een beleid moeten invoeren dat meteen weer

wordt stopgezet zodra ze terug zijn in hun eigen land. En als er al een partnerschap is met organisaties uit het Zuiden, is dat vaak maar een façade. De spelers in het Zuiden lijden onder de dictaten van de ngo's uit het noorden. Het Noorden heeft financiële middelen, het Noorden heeft geloofwaardigheid, het Noorden krijgt de kans om te spreken op bepaalde fora waar fondsen gemobiliseerd kunnen worden. De partners uit het Zuiden worden als onmondige kinderen behandeld. Vaak moeten ze de acties die ze hebben opgestart met hun collega's uit het Noorden achteraf noodgedwongen stopzetten bij gebrek aan middelen. Er moet meer geïnvesteerd worden in de overdracht aan plaatselijke krachten.”^{NB}

Zelfverklaarde cowboys

Deze schetsen doen denken aan de polemiek die ontstond rond de medische hulpverlening vanuit het Westen ten tijde van

N.B.: *Médecins du Monde* werd opgericht op aansturen van Bernard Kouchner, fervente verdediger (en één van de bedenkers) van het concept van het recht op humanitaire inmenging. Het concept was aanleiding tot een breuk met Artsen zonder Grenzen, die vinden dat dit recht indruist tegen de plicht van neutraliteit van de ngo's. Het recht op inmenging, dat inhoudt dat in bepaalde uitzonderlijke gezondheidsomstandigheden de soevereiniteit van de staten in vraag gesteld mag worden, is één van de redenen waarom *Médecins du Monde* vaak het mikpunt van anti-imperialistische kritiek is.

Michel Galy

Pénélope Larzillière

© KAIKORO - FOTOLIA

Een verhaal over maniok

Philippe De Leener vertelt een veelzeggende anekdote over zijn eerste stappen in de ontwikkelingssamenwerking: “In het kader van mijn studie landbouwkunde aan de UCL nam ik deel aan een onderzoeksprogramma van het IITA in Nigeria.”

“Ik moest een bepaalde ziekte die de maniok trof zien uit te roeien. Mijn proefpercelen

lagen vlak naast een akker van Nigeriaanse boeren. Op een dag maakte ik een praatje met een van hen over de maniokziekte, die moeilijk te bestrijden bleek. Hij vroeg zich af wat ik met mijn maniok ging doen, die niet te eten was. Hij vond dat zijn maniok prima smaakte. Hij deed ook onderzoek, maar dan wel om de ziekte nog erger te maken. Zijn vrouw verkocht de bladeren met enorm veel succes op de markt, omdat ze

zo'n bijzondere smaak hadden. Zijn maniok bracht twee keer meer op dan de mijne. Ik stond paf. Wat kwam ik daar eigenlijk doen? Ik praatte met meer boeren en ontdekte een heel andere wereld, met een heel andere logica, heel andere opvattingen over landbouw. Het werd me duidelijk dat wat ik op de universiteit leerde mijlenver afstond van de realiteit van de mensen voor wie ons onderzoek bedoeld was.”

Damien Hazard

de aardbeving in Haïti. Velen namen toen het woord *imperialisme* in de mond, vanwege het gebrek aan samenwerking tussen de westerse ngo's die ter plaatse kwamen en de lokale organisaties. Rony Brauman wuifde die kritiek weg, omdat

ze, volgens hem, geen rekening hield met de realiteit op het terrein, de heersende chaos. Op zo'n moment komt de humanitaire cowboy tot zijn recht, vindt Brauman: “Natuurlijk zijn er cowboys bij AZG. Ik ben zelf ook zo'n type geweest en ik keur het niet af. Cowboys hebben hun verdiensten, vooral in gevaarlijke of chaotische situaties. Een cowboy gooit zich meteen in de strijd, hij doet wat gedaan moet worden, zonder omwegen. Op bepaalde momenten hebben die zogenaamde cowboys ons al goede diensten bewezen. Ik denk bijvoorbeeld aan de crisis na de aardbeving in Haïti. Er zijn toen 15 000 chirurgische ingrepen uitgevoerd. Weinig mensen kunnen zich daar iets bij voorstellen, maar het is ongezien. Als er dan kritiek komt omdat er te weinig coördinatie was tussen hulporganisaties, vind ik dat niet helemaal fair. Je kunt iemand niet verwijten dat hij het onmogelijke niet gedaan heeft. We moesten allemaal improviseren. En op zo'n moment is een cowboy-achtige instelling net goed.”

“Humanitaire hulp is hoe dan ook gelinkt aan een context van overheersing of imperialisme.”

Onvermijdelijke asymmetrie

Een cowboymentaliteit zou dus nuttig of zelfs noodzakelijk kunnen zijn in noodsituaties. Als de cowboy echter de norm wordt, veroorzaakt hij meer kwaad dan goed. Dat is vooral zo bij langetermijnprojecten. Het lijkt evident dat de duurzaamheid van een project staat of valt met de eigen inbreng van de begunstigden en dus met een zorgvuldig tot stand gebracht partnerschap. Maar moet daarbij altijd sprake zijn van een symmetrische relatie, om iedere dreiging van imperialisme af te wenden? Onze gesprekspartners denken van niet. Pénélope Larzillière, sociologe en onderzoekster aan het IRD (*Institut de recherches sur le développement*): “Of je dat nu leuk vindt of niet, humanitaire hulp is hoe dan ook gelinkt aan een context van overheersing of imperialisme. Het is sowieso een asymmetrisch gegeven.” Michel Galy denkt er net zo over: “Er is een fundamentele tegenstelling tussen de manier waarop de grote westerse ngo's functioneren en hun verlangen naar een wederkerige relatie. Symmetrie is iets dat pas bereikt kan worden na een langdurige

immersie. In Madagaskar heb ik bijvoorbeeld katholieke priesters en nonnen gezien die Malagassisch spraken en die dertig jaar van hun leven gewijd hadden aan het structureren van bepaalde wijken. Zoiets is onvoorstelbaar voor de grote westerse ngo's. Bij de ngo's in Madagaskar moet de gemiddelde tijd voor turnover maximum één jaar zijn.” Rony Brauman voegt daaraan toe dat het land waaruit hulporganisaties afkomstig zijn – voormalige koloniale mogendheid of iets gelijkaardigs – een belangrijke factor is die de mate van asymmetrie van de relaties tussen coöperant en de begunstigde bepaalt, maar niet de enige. De sociale status van de humanitaire hulpverleners is even belangrijk. “Zowat de helft van onze teams in Afrika is Afrikaans, en toch blijft er sprake van asymmetrie. Onze Afrikaanse teams bestaan uit mensen die een hoge sociale status bereikt hebben. Precies daarom kunnen

Léon Koungou

Philippe De Leener

De Braziliaanse ngo's: een alternatief model?

Brazilië is een nieuwe speler in de internationale samenwerking. Damien Hazard, een van de bestuursleden van de Braziliaanse Vereniging van niet-gouvernementele organisaties, vindt die frisheid een voordeel op verschillende niveaus. “Omdat ze ook uit het zuidelijk halfrond komen, kunnen Braziliaanse ngo's in veel Afrikaanse landen automatisch op meer sympathie rekenen. Maar ook hun aanpak is vernieuwend: ze zijn koplopers op het vlak van empowerment en participatieve methodes. Met hun projecten zijn ze erin geslaagd om participatie tot stand te brengen die absoluut geen illusie is. Bovendien is er de taal, die als vanzelfsprekend een band schept met de doelgroepen in Portugeessprekende delen van Afrika. En het is méér dan gewoon dezelfde taal: die taal wordt ook nog eens gezien als de taal van de gewone man, in tegenstelling tot het Frans en het Engels, die beschouwd worden als instrumenten van taalimperialisme, vooral op grote meetings als het Wereld Sociaal Forum. Het feit dat Brazilië geen imperialistische taal (meer) heeft, is een bindmiddel voor Portugeessprekende ngo's overal ter wereld.”

© BIRGITKORBER - FOTOLIA

“De beste partnerschappen zijn die waar er conflicten zijn, waar men het niet met elkaar eens is, en waar men met die meningsverschillen aan de slag gaat.”

ze, net als westerlingen, beschouwd worden als bemoeials of indringers. Dat lost het wederkerigheidsprobleem dus niet op.”

Verklede hulpverleners

Humanitaire hulp impliceert dus altijd een zekere hiërarchie tussen coöperanten en lokale bevolking. Die kloof overbruggen zal niet lukken door op een geforceerde manier de verschillen tussen beide groepen proberen weg te werken. Toch trappen vele organisaties in die val. Michel Galy: “Sommige hulporganisaties verliezen zich helemaal in imitatiegedrag. Bij sommige medische ngo’s dragen de hulpverleners een pakol (een traditionele Afghaanse muts). In het Nabije Oosten dragen ze een keffiyeh of djellaba. Er bestaat een soort Afrika voor blanken op reis. Blanke expats kopen bijvoorbeeld snuisterijen die speciaal voor hen gemaakt zijn, maar die eigenlijk geen link hebben met de tradities van het dorp. Hun pogingen om zich in de plaatselijke cultuur onder te dompelen zijn nogal onhandig.”

Pénélope Larzillière heeft het over *een verkleedpartij* die contraproductief is en een negatieve weerslag heeft op het imago van hulporganisaties: “Westerlingen die hun eigen waarden of gedragingen schijnbaar afzweren en ‘net als de mensen van hier’ doen, worden gezien als bedriegers. Het is veel gemakkelijker om iemand te accepteren die ervoor uitkomt waar hij vandaan komt, wie hij is, en wat hij precies komt doen met zijn ngo. Een bescheiden, respectvolle en oplettende houding, zonder zich anders voor te doen dan men is, is dus het beste.”

Naar een andere vorm van wederkerigheid

Ook voor Philippe De Leener is zich anders voordoen dan men is nooit een goede oplossing. “Wat typerend en vaak dramatisch is voor partnerschappen, is het ontkennen van conflicten. We willen dat partnerschappen vlot verlopen, zonder strubbelingen. Maar in werkelijkheid zijn conflicten net de essentie van een partnerschap. De beste partner-

schappen zijn degene waar er conflicten zijn, waar men het niet met elkaar eens is, en waar men met die meningsverschillen aan de slag gaat. Via conflicten ontdekken we een onbekend facet van onszelf én van de andere. De andere biedt ons vanuit zijn anders-zijn iets dat zo totaal verschillend is van onszelf, dat hij op die manier vragen oproept over onze eigen manier van zijn, denken en doen. Waarom denken wij op een bepaalde manier? Hoe komt dat? Je wordt met de neus op de feiten gedrukt, en voor mij is dat een van de voornaamste doelstellingen van een partnerschap. Je kunt uit dat verschil een vorm van wederkerigheid putten: datgene waarop het anders-zijn van de andere gebaseerd is, kan ons helpen om onszelf en onze eigen vragen beter te begrijpen.” Ook Léon Koungou zoekt wederkerigheid in die zin: “Men moet begrijp-

pen dat wederkerigheid in een hulpcontext een culturele dimensie kan aannemen. De partners uit het Zuiden hebben vaak het gevoel dat zij niet meer kunnen doen dan assistentie verlenen, alsof er niets is wat ze het Noorden kunnen bijbrengen. Maar dat kunnen ze wel, net vanuit hun eigenheid. Ze kunnen, als samenleving, bijvoorbeeld een alternatief bieden op het doorgedreven individualisme van het Noorden. Omdat er geen sterke staatsstructuur was, hebben de mensen in het Zuiden geleerd om creatief te zijn, op verschillende vlakken, en hebben ze alternatieve netwerken uitgebouwd die gebaseerd zijn op solidariteit. Het Noorden kan daarin een inspiratiebron vinden om zichzelf op die gebieden te hervormen.”

CÉLINE PRÉAUX

meer weten

Lectuur

Mission civilisatrice, ingérence humanitaire, Rony Brauman, in *Le monde diplomatique*, september 2005

Quel sahel pour les humanitaires, Michel Galy, in *Grotius International*, juli 2013

Foreign Aid: What Happened to Development?, Göran Hydén, in *Danish Foreign Policy Yearbook*, Danish Institute for International Studies, 2011, pp. 130-155

Désoccidentaliser l'aide internationale, Léon Koungou, in *Le Monde diplomatique*, mei 2013

Au risque du refus? Pénélope Larzillière en Michel Galy, in *Humanitaire*, n° 24, maart 2010

Annual NGO ranking shows that the “white savior” status quo remains intact, in *Africa is A Country*, 13 mai 2015

n'GO-debat

Moeten we ons ideaal van wederkerigheid tussen humanitaire organisaties en de lokale bevolking helemaal opgeven of moeten we ons bezinnen over de vormen die een dergelijke wederkerigheid kan aannemen? Moeten we het zelfgekozen isolement van humanitaire hulpverleners doorbreken of moeten we het aanvaarden als een natuurlijke en soms zelfs noodzakelijke reflex? Bestaat het *despotisme van het Noorden* echt? Hoe komen echte partnerschappen tot stand? Zijn cowboys soms nuttig of moeten ze verbannen worden uit de humanitaire hulp?

Rony Brauman, Philippe De Leener en Léon Koungou gaan hierover graag met u in discussie op 15 juni, van 12 tot 14 u.

Schrijf u hier gratis
in voor het n'GO-debat